

Andrina Tonkli Komel

STRUKTURE DOŽIVLJAJA

Noesis in noema

Vsak doživljaj je intencionalen, to pomeni, da je strukturiran kot enotnost doživljanja in doživetega, kot zavest o nečem identičnem. Vprašanje pa je seveda, kako se ta enotnost in ta identiteta konstituira.

Vsak intencionalni doživljaj je korelacija noeze in noeme, reelne intencije in intencionalne danosti **smisla**. Noeza je reelni moment doživljaja, ki jo sestavljata senzualna **hile** (snov) in intencionalna **morfe** (forma). Čutne data se nudijo kot snov za intencionalno formiranje, ki se dogaja kot dajanje smisla, kot "smislenje" (ne v pomenu "osmisлити nekaj", marveč "skupaj-misliti nekaj kot ta-isto").

"Imeti smisel za nekaj" pomeni hkrati tudi "imeti čut za nekaj", pri čemer čut kot forma ni zopet nekaj čutnega, temveč prav oblikovanje čutne snovi v "čutenje". Čutenje in čutno torej ne more biti razumljeno v smislu "sekundarnih kvalitet", ampak v skladu s fenomenološkim obratom - da je prav v "sekundarnem" pojavljanju primarno dana stvar sama. Noetski momenti doživljaja, noeze so tisto specifično **nousa** v najširšem smislu besede: "Daher bedeuten **noos** und **nous** urspruenglich nicht das, was sich spaeter als die Vernunft herausbildet; **noos** bedeutet Sinnen, das etwas im Sinn hat und sich zu Herzen nimmt."⁴ *

Noetskim momentom doživljajev korelativno ustrezajo noematski momenti. Noema je predmetni smisel doživljaja, je tisto "nekaj" zavesti. Noema in noeza spadata po svojem intencionalnem bistvu skupaj, sta intencionalno (ne pa tudi reelno eno), pri čemer je noematsko polje polje enotnosti, noetsko polje pa je polje (te enotnosti) konstituirajočih

---

⁴Heidegger, Was heisst Denken, str.172

mnoštev. Vsak intencionalni doživljaj - prav to je bistvo intencionalnosti - "ima" svoj intencionalni predmet, svoj predmetni smisel. "Imeti smisel" je temeljni karakter vsake zavesti, ki zato ni le doživljaj nasploh, ampak prav noetski, (samo)konstitutivni doživljaj.

Vprašanje po smislu je vprašanje po tem, kaj je doživetokot tako, kaj je doživljaj v noematskem oziru. Odgovor se ponuja v opisovanju, ki je, čeprav na las podobno opisovanju dejanskosti, izkusilo radikalno modifikacijo; opisano je zdaj, čeprav taisto, radikalno drugo: drevo kot reč narave je tu npr. zaznano drevo kot tako ter kot smisel zaznavanja neločljivo pripada zaznavanju.

Noematski smisel, doživeto kot tako, je korelat fenomenološko reduciranega doživljanja. Noema je menjena "predmetnost-kot- taka", je "objektivnost" kot jo zahteva fenomenološka redukcija: zavestno-kot-tako. To je predmetnost povsem nove vrste: predmetni smisel, ki ima svoje raznolike moduse pojavljanja, lahko bi jo imenovali kar "fenomenološka predmetnost".

Kakor se v zaznavanju daje zaznano kot tako, tako se v pričakovanju nudi pričakovano kot tako, in to velja za vse vrste doživljajev. Noematski smisel se tako karakterizira enkrat kot smisel zaznavanja, drugič kot smisel pričakovanja itd. Polna nocma ima torej več plasti: **centralno jedro**, čisti predmetni smisel, tisto identično stvari same, ki se **karakterizira** na različne načine. Doživljaj, ki se zdi na prvi pogled nekaj enostavnega, se tako v fenomenološki analizi izkazuje kot kompleksen; zavest-o-ncčem v svoji samoumevnosti prikriva nekaj najbolj nerazumljivca.

Noematski karakterji

Doživeto kot tako je neka identična stvar, ki se kaže na različne načine; to niso načini zavesti v smislu noetskih momentov, ampak načini, na katere se zavestno samo karakterizira - vedno pa se karakterizira zavesti primerno, oz. korelativno. Zaznavanju tako ustreza zaznano, ki se označuje kot originarno (izvorno) dano ali prezentirano v

smislu sedaj-navzoče, živo-navzoče; noezi spominjanja ustreza pomnjeno, ki ima naravo reproduktivno danega ali reprezentiranega v smislu ponovno-navzočega. Čisto poseben modus predstavljanja pa je domišljjsko reprezentiranje. Vsako reprezentiranje se lahko stopnjuje (npr. spominjanje spominjanja); vsaki noematski stopnji pa pripada še možno reflektiranje.

Tovrstni karakterji so karakterji **predstavljanja**; osnovni karakter je namreč **predstava o** in sicer v čisto posebnem smislu: v smislu **noematske intencionalnosti**. Noematska intencionalnost označuje nanašanje modaliziranih karakterjev vseh stopenj nazaj na osnovni modus in ta je v tem načinu karakteriziranja **predstava**.

Drugo vrsto karakterjev predstavljajo **doksični** karakterji ali karakterji **vere**, ki pa ne karakterizirajo samo načinov zavedanja, marveč postavljajo bitne moduse tega, česar se zavedamo. V tem smislu so to **bit-postavljajoči** ali **tetični akti**.

Nazornemu predstavljanju pripada tako npr. karakter gotove vere, nazorno predstavljeno pa se določa kot dejansko bivajoče. Gotova vera pa lahko preide v golo predpostavlanje in domnevanje ali v vprašanje in dvom - pojavljajoče pa privzame ustrezno bitno modaliteto: možno, verjetno, vprašljivo, dvomljivo in sicer ne glede na to, ali je predstavljeno originarno, reproduktivno ali kako drugače.

Ne samo vsaka sodba, marveč vsak intencionalni doživljaj in zavest sama je po svojem bistvu prav doksična - je mnenje, ki postavlja menjeno v različnih bitnih načinih ter v izvrševanju tetičnih aktov vrši anonimno tezo o samoumevnosti biti.

Mi običajno živimo v zavesti vere v bit ter se tako ravnamo na to, kar po našem prepričanju gotovo obstaja. Lahko pa storimo nekaj drugega. Če se preusmerimo na sam karakter vere kot tak, potem ne (pred)postavljamo več nečesa kot gotovega, marveč jemljemo v zakup prav postavlanje samo. Tematizacija tetičnosti (sintetičnosti) pokaže, da objektivnost objekta ni nekaj samoumevnega - kar samo po sebi pripada "zunanji" stvari, temveč ima svoj izvor prav v **tetični naravi zavesti**.

Za opisano preusmeritev je potrebna modifikacija zavestne naravnosti na način zadrževanja (pred)postavk, kar je možno le z **nevtralizacijo**. Nevtralizacija je svojevrstni modus tetičnega akta: nanaša se na doksično sfero, a ji ne pripada, saj ukinja sleherno doksično modaliteto (vendar ne v smislu negacije; negacija je namreč zgolj obrnjena, negativna pozicija, ki postavlja ne-bit kot "način biti"). Nevtralizacija je protiutež zavestnim storitvam; vsebovana je v vsakem: "vzdrževanju pred-postavk", "postavljanju-iz-akcije", "dajanju v oklepaje", "nezainteresiranem mišljenju".

Nevtralizacija je končno vsebovana v **epohe** tako, da zaustavi izvrševanje teze o obstoju objektivnega sveta in s tem odpre možnost za tematizacijo tetičnosti same, v kateri se sploh šele lahko pojasni konstitucija predmetnosti. Ker pa je zavest po naravi tetična, ne pomeni ta "zaustavitev" nič manj kot modifikacijo zavesti same.

Noematski smisel in odnos do predmeta

Noemo sestavljajo noematski karakterji in noematsko jedro. Iz te sestavljenosti noeme lahko pojasnimo ekvokacijo, ki jo vsebuje "mišljenje":

-mišljenje pomeni enkrat "čisto" logično mišljenje;
 -drugič pa pomeni mišljenje doksično postavljanje bivajočega - "realno sojenje".

Fenomenološko vprašanje nanašanja zavesti na predmetnost ima predvsem svojo noematsko stran. Vsaka noema ima neko vsebino, namreč svoj "predmetni smisel" in se skozenj nanaša na "svoj" predmet. Noematski smisel je jedro noeme, ki zopet ni nekaj enostavnega.

Intencionalni doživljaj se nanaša na predmet in je s tem doživljaj "nečesa", z drugimi besedami - k njegovemu "bistvu" spada predmetnost, ki jo opišemo kot: menjena predmetnost, kakor je menjena. Ko pravimo, da se doživljaj ravna na predmetno, govorimo o pogledu (pozornosti), ki izhaja iz jaza, gre (kot cogitatio) skozi noemo in se zaustavlja pri najbolj notranjem momentu le-te. To ni jedro samo, ampak nujna **centralna**

točka tega **jedra** kot nosilka noematsko modificiranih **posebnosti** menjenega samega. Posebnosti ("predikati") so posebnosti nečesa in ta "nekaj" spada neločljivo k noematskemu jedru: kot centralna točka enotnosti, kot vozlišče in nosilec lastnih posebnosti. Zaradi tega noematskega momenta je intencionalni objekt kontinuirano zavesten kot on sam, kot **taisti**, čeprav se daje vedno drugače in na novo: kaže se z različnih strani, v vedno novi luči in novih posebnostih...

Centralni noematski moment ("predmet", "identično", "določljivi subjekt možnih predikatov") je v **abstrakciji** od vseh svojih posebnosti (predikatov oz. predikatnih noem) **prazni X**. Beseda "predmet" pomeni torej dvoje:

- to "čisto" točko enotnosti, noematski predmet "nasploh";
- predmet, kakor se določa in skupaj s svojo določenostjo.

Smisel, o katerem tu govorimo, je "predmet v kako svoje določenosti". Predmet v svoji določenosti še ni konkretno "bistvo", ampak forma. Polni, t.j. izpolnjeni smisel vsebuje namreč dve plasti:

- menjeni predmet v kako svoje določenosti (t.j. z vsebino določb, v katerih je menjen);
- menjeni predmet v kako svoje danosti (t.j. z načini, v katerih se sam javlja).

Iz povedanega je razvidno naslednje: če sprašujemo, **KAJ** je neka stvar na sebi, dobimo prazen X, ločen od svojih predikatov (da bi ta "skriti predmet" prepoznali, smo mu jih potem prisiljeni pritikati v čisto formalni oz. simbolni miselni proceduri); če pa sprašujemo, **KAKO** je neka stvar kot ona sama, dobimo predmet skupaj z njegovimi posebnostmi in kakor se sam ponuja, t.j. izpolnjeni predmetni smisel. "Če vzamemo ta smisel polno, z njegovo nazorno **polnino**, tedaj se nam da določen in zelo pomemben pojem **pojavljanja**."⁵

"Skrivnost" dostopa do fenomenov in fenomenologije je tedaj v tem,

---

⁵E.Husserl, Ideen zu einer reinen Phaenomenologie und phaenomenologischen Philosophie I., str.306

da ne "gremo nad" predmete kar naravnost in nasploh, ampak jih skušamo prestreči v njihovih lastnih pojavnih načinih, t.j. kakor nam sami prihajajo nasproti.

Da bi povedano postalo razumljivejše, bomo poskušali podrobneje razmisliti o centralni točki noeme, ki je v abstrakciji od svojih načinov pojavljanja prazen X. Oznaka "prazen X" spominja na Kantov X-ignotum stvari na sebi. Stvar na sebi se v Husserlovi fenomenološki analizi razkriva kot produkt "dogmatske" ločitve stvari od njenih lastnih pojavnih načinov. V tej "diaspori" fungira potem stvar kot prazna podlaga (substancia v ontološkem in subjekt v logičnem smislu) možnega naknadnega in stvari kot taki vnanjega atribuiranja in prediciranja. Netematizirana in odrinjena doksa zadobi tako šele v znanosti pomen dogme.

Fenomenologija se skuša vrniti k izvorni situaciji, v kateri se "X" razkriva kot polni smisel, t.j. skupaj in hkrati z vsebino določb, v katerih je menjen in s katerimi se sam izkaže kot "ta in ta stvar". Pojavljanje v fenomenološkem smislu tedaj ni "zgolj" pojavljanje, videz "resnice", pač pa samo-kazanje stvari same. Fenomeni fenomenologije so tisto zadnje kar fungira, za njimi se ne javlja nič več - vse, kar se javlja, je namreč ravno pojav. Predpostavljajanje nepojavnega, "stvari-na-sebi" izven in za pojavi je - konstrukcija, pravzaprav samovoljni akt solipsističnega mišljenja.

Končno si lahko eksplicite zastavimo vprašanje, na katerega smo pravzaprav že vseskozi odgovaljali: kako lahko v množstvu pojavljanja prepoznamo, identificiramo pojavljajoče?

"Vse realne enotnosti so enotnosti smisla"⁶; ker smisel daje (konstituiraj) zavest, je samo zavest absolutno dana (samokonstitutivna), medtem ko je vsa "zunanja" predmetnost dana samo v relaciji do zavesti in sicer kot neskončni horizont možnega pojavljanja.

Sistem neskončnega procesa kontinuiranega pojavljanja, ki je absolutno določen s svojim tipom bistva pa označuje prav ideja (v

---

⁶E.Husserl, Ideen I., str.120

Kantovem smislu). Ideja neskončnosti sama ni zopet neka neskončnost. Uvid, da neskončno principiuelno ne more biti dano, ne izključuje, temveč zahteva danost ideje te neskončnosti. Ideja je torej način, kako misliti neskončno množstvo in je v tem smislu vodilo k pojavljanju stvari. Razumeti jo je treba kot intencijo enotnosti, kot "odprto bistvo", ki ima v neskončnem množstvu pojavljanj svojo izpolnitev in sicer tako, da intenciji enotnosti kot konstitutivni formi ideje ustreza shema stvari (t.j. "vzorec" pojavljanja stvari brez določbe substancialnosti).

"Fenomenolog ne sodi ontološko."⁷ Ontološke pojme jemlje kot indekse za konstitutivno bistveno sopripadnost; v njih vidi vodila za intuitivna napotila, ki nosijo svojo upravičenost in veljavo v samih sebi. Vsi temeljni pojmi tradicionalne ontologije (narava, substanca, prostor, čas) so le indici za plasti konstituirajoče zavesti, za njeno konstituirajoče množstvo.

Vse realitete in svet sam kot "celota bivajočega" so torej le nazivi za veljavne enotnosti **smisla** ter po svojem **bistvu** vezane na čisto zavest. S tem ni negirana realna-dejanskost v smislu "solipsističnega idealizma", odstranjeno je le temeljno protislovje "naravnega objektivizma", ki ne opredeljuje le zdravega razuma v ožjem smislu, marveč celotni znanstveni način razmišljanja, t.j. naravno naravnost sploh: znanost-episteme se izvorno sicer vzpostavlja kot nasprotje dokse, čeprav hkrati pasivno pristaja na naivno absolutiziranje realnosti, t.j. na slepo izvrševanje "generalne teze" o samoumevnem obstoju t.im. "zunanjega sveta".

"Zunanji svet po sebi" ni le paradoks, temveč je v svoji paradoksalnosti tudi povsem nenazoren, torej nedostopen, zato je pravzaprav samo naravnemu objektivizmu mogoče upravičeno očitati solipsizem, ali mu vsaj oponesti isti izvor.

Preziranje subjektivne vere v obstoj sveta znanosti ne dviga nad "zgolj" relativno mnenje, marveč jo z njim izenačuje; predznanstveno življenje v

---

⁷E.Husserl, Ideen I., str.359

dobri veri" namreč ni naivno zaradi te vere same, pač pa zaradi popolne odsotnosti potrebe, da jo primerno tematizira.

Prezrtje in preziranje subjektivnega in relativnega življenja v njegovi specifični strukturiranosti se vrača po drugi strani kot izguba smiselnega sveta. Smiselnost sveta ni v vsoti vseh predmetov možnega izkustva in še manj v sistemu dejstev. Svet ima smisel le kot preddani - apriorni horizont, ki sleherno izkustvo kot intencionalni odnos šele omogoča.

Subjektivno s svojo specifično strukturo je izvor smisla in smiselne biti. To se pravi, da je struktura subjektivnega tista, iz katere je šele mogoče spoznati in prepoznati stvari kot smiselne in narobe: spoznanje in prepoznavanje samo je lahko smiselno le iz te strukture in kot taka struktura.

Subjektivno je strukturirano intencionalno; t.p. intencionalnost je temeljna struktura subjektivnega (kot nujnost in ne kot določilo njegove substancialnosti), ki a priori pogojuje možnost spoznanja. - V tem smislu je subjektivno lahko karakterizirano kot transcendentalno, kot transcendentalna zavest, ki edina lahko vstopa v korelacijo s svetom kot transcendentalnim horizontom. Drugače povedano: samo transcendentalna zavest zmore smiselni odnos do sveta.

-----

* O čem pravzaprav govorimo, ko se poslužujemo besed **nous**, **Sinn**, **smisel**, **čut**!?

HOMER se poslužuje besede **noos** in **noein** za "spoznanje neke situacije" in sicer v smislu "narediti oddaljene stvari navzoče". Ta osnovni pomen pa je že pri samem Homerju diferenciran:

-različni ljudje reagirajo na isto situacijo različno - **vooi** označuje prav to tipično reakcijo, oz. zadržanje nekoga in v tem smislu značaj splöh;
-spoznanje situacije omogoča načrtovanje - **noos** in **noein** dobi tako pomen načrta, načrtovanja, namere, nameravanja, naravnosti, nakane ter želje in hotenja;

-**noos** in **noein** končno označuje spoznanje situacije v smislu **identifikacije nečesa kot nečesa** - **uvid v naravo stvari same**.

HEZIOD: **nooi** - značaji v vrednostnem smislu; **noema** - tisto, po čemer

postanejo oddaljene stvari navzoče; **noos** - "identificiranje" neskritega za ali v tistem, kar se kaže. (Z razbiranjem predfilozofskega smisla besede **nous** se podrobno ukvarja Kurt von Fritz v razpravi *Die Rolle des NOUS*.) **Noos(nous)** ostaja tesno povezan s "čutnim zaznavanjem" do helenizma (v helenizmu pa se začne utrjevati par **noesis-aisthesis** kot nasprotje). Prvotno zvezo z "vohanjem" (Schwyzerjeva etimologija iz **snu**-), v smislu: "voham nevarnost", sicer izpodrine kasnejša zveza z "gledanjem in poslušanjem", npr. "slutim nevarnost" (tako je "slovenski" **um** istega korena kot **uho** in **javit**i, ie.*au-).

Nous, noein obsega torej izvorno vse momente, ki tvorijo situacijo predočanja neke stvari kot te(iste) stvari:

- "čut" nasploh (**nous** v ožjem smislu);
- "čutenje" kot njegovo funkcijo (**noesis**);
- "stvar čutenja" (**noema**).

Grški kontekst besede **nous, noein** si (morda) približamo, če jo mislimo kot: "biti pozoren" (zaostreno: "biti na preži"), torej zreti(uzreti) in paziti(opaziti). Biti pozoren se pravi v slovenščini tudi "čuti", ki skriva v sebi dvoje: "čutiti" in "čuvati". Toda beseda "čut" označuje najprej le čutilo sluha in njegove funkcije (enako kot lat. *sensum, sentire*, ki je istega korena kor nem. *Sinn*), potem pa na način metonimije t.im čutno zaznavanje sploh, medtem ko je "zor" oz. "zrenje" ena najširših splsl. besed in obsega: zor/zreti ter žar/žareti in obzorje (ki to "gledanje" v ožjem smislu sploh omogočata).

Toda **vous** ne vsebuje zgolj "pozornosti", marveč hkrati zmožnost identifikacije uzrtega - zmožnost, s katero npr. neki rjavi madež v daljavi razberemo kot sovražnika. "Smisel", "misliti" pa govori prav o tem zbiranju in zedinjanju. Sterksl. pozna tako za glagol "misliti" obliko "smisliti", ki pomeni "misliti skupaj" na način sinteze; osnovni tip sinteze pa je prav "identifikacija nečesa kot nečesa, t.j. taistega". Ta "s" ni torej nič drugega kot "cum", ki med drugim v *co-gito* zbira *cogitationes* v naravnosti na svoj *cogitatum*. S tem zbiranjem in v njem pride lahko "mislim" do "sem", mišljenje (s-mislenje) do svojega predmeta (predmetnega smisla) in končno um do biti.